

Prof. dr Miodrag N. SIMOVIĆ
Pravni fakultet u
Banjoj Luci

Pregledni članak
UDK: 343.123.1(497.6)
Primljeno: 15. novembra 2014. god.

POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE U BOSNI I HERCEGOVINI: POJAM, USLOVI ZA PRIMJENU I VRSTE

Posebne istražne radnje se zasnivaju na primjeni posebnih sredstava, radnji i mjera, što ih čini specijalizovanim, dajući im posebnu operativnu dimenziju. One su, kao oblik prikrivenog policijskog djelovanja, sastavni dio operativne djelatnosti koji uključuje povredu privatnosti lica, a može ugrožavati i treće učesnike ili otvarati mogućnost za eventualnu zloupotrebu pravosuđa ili čak kriminalizaciju policijskog djelovanja. Zato što se koriste bez saznanja lica ili organizacija o kojima se prikupljaju podaci, one su istovremeno i mjere kojima se tajno prikupljaju podaci.

Krivično procesno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine iz 2003. godine uvodi posebne istražne radnje kao specifične mjere kojima se za potrebe suzbijanja složenih oblika kriminaliteta privremeno ograničavaju osnovna prava i slobode čovjeka. Njima se povećava efikasnost organa krivičnog postupka u otkrivanju najtežih krivičnih djela, a naročito organizovanog kriminaliteta. Uz to, one se koriste i u cilju sprečavanja kriminaliteta – obezbjeđenjem blagovremenih i kvalitetnih informacija o planiranju i pripremanju krivičnih djela.

Ključne riječi: snimanje telekomunikacija, tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje, kompjuterski sistemi, nadzirani prevoz.

1. Uvodne napomene

Specijalne istražne tehnike predstavljaju određene načine prikupljanja dokaza koji su po svom karakteru atipični¹, te se primjenjuju samo u odnosu na neka krivična djela koja su, s jedne strane, veoma teška, odnosno ozbiljna², dok se, s druge strane, takva djela veoma teško otkrivaju, razjašnjavaju i dokazuju korišćenjem uobičajenih, odnosno redovnih dokaznih metoda.³ To je i dovelo do potrebe da se u savremena krivičnoprocesna zakonodavstva uvede posebne istražne radnje, te da se u odnosu na takva krivična djela modifikuje upotreba nekih inače klasičnih dokaznih sredstava.

U literaturi se navodi više razloga za uvođenje posebnih istražnih radnji, čija suština bi se mogla najprije podvesti pod činjenicu da ukoliko država želi da osnaži borbu protiv društvenog zla kakav je organizovani kriminalitet⁴, mora na normativnom planu predvidjeti i urediti posebne istražne radnje koje bi koristila u strategiji borbe protiv ovog društvenog zla. Pored toga, na uvođenje ovih istražnih radnji države obavezuju i pojedini međunarodni dokumenti kao što su Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju prihoda stečenih krivičnim djelom, Krivičnopravna konvencija o korupciji, Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta i sl.⁵

Ono što posebne istražne radnje razlikuje od klasičnih istražnih radnji jeste sama njihova priroda, kao i stepen sumnje koji je neophodan da bi se posebne istražne radnje primjenile.⁶ „Osnovi sumnje“ su pretpostavka za određivanje posebnih istražnih radnji. Ta sumnja se sadrži u izvorima saznanja o činjenicama iz kojih proizilazi verovatnost da je neko lice počinilo, odnosno da priprema krivično delo za koje zakon dopušta primjenu navedenih mera.

- 1 Vidi: Vodinelić, V., (1994), *Pravne osnove tajnih operativno-taktičkih radnji, magnetofonskog i optičkog fiksiranja činjenica, upotrebe prislušnih sredstava i specijalne opservacije*, Beograd, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, (3), 440-442.
- 2 Vidi: Duraković, A., (2012), *Prikriveno policijsko djelovanje i analitički rad kao sredstvo suzbijanja krivičnih djela vezanih za droge*, Zenica, Anali Pravnog fakulteta, (3), 2.
- 3 Vidi: Škulić, (2012), 237-239.
- 4 Vidi: Matijević, M., Hasanspahić, S., (2012), *Efikasnost istrage u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini*, Travnik, Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta „Vitez“, (3), 140 i 141 i Milanović, D., (2008), *Primjena posebnih istražnih radnji kod krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminaliteta*, Sarajevo, Pravo i pravda, (1), 17.
- 5 Vidi: Barašin, M., Hasanspahić, Ć., (2010), *Posebne istražne radnje: zakonito presretanje (zakonska regulativa)*, Banja Luka, Pravna riječ, 175 i 176.
- 6 Vidi: Kozarev, A., (1997), *Uloga specijalnih istražnih mjera u savremenoj borbi protiv kriminaliteta, sa posebnim osvrtom na praksu u Republici Makedoniji*, Skoplje, Centar za demokratiju i bezbjednost, Zbornik dokumenata, 214.

Osnovi sumnje moraju da: (1) prethode određivanju mera tajnog nadzora, jer je njihova primjena opravdana samo kao odgovor državne vlasti na sumnju da je izvršeno krivično djelo, odnosno da se ono priprema; (2) da sa određenim stepenom sigurnosti, koji je veći od prostog nagađanja, pokazuju da je izvršeno, odnosno da se priprema krivično djelo organizovanog kriminaliteta, (3) odnose se na lice koje je pripadnik kriminalne organizacije ili pretpostavljeni (presumptivni) učinilac krivičnog djela. Radi se redovno o indicijama. Njih bi moralo biti više, tj. najmanje dvije.⁷

Standard osnova sumnje, potrebnog za određivanje posebnih istražnih radnji, ne smije se izjednačavati sa standardom osnovane sumnje neophodnom za podizanje optužnice, jer je posebna istražna radnja po svojoj prirodi usmjerena na prikupljanje potrebnih dokaza za podizanje optužnice. U svakom slučaju, osnovi sumnje potrebni za određivanje posebnih istražnih radnji nalazi se negdje između osnova sumnje potrebnih za otvaranje istrage i osnovane sumnje potrebne za podizanje optužnice, odnosno kvalitet tih osnova sumnje potrebnih za određivanje posebne istražne radnje je, po pravilu, manji od kvaliteta osnovane sumnje potrebne za podizanje optužnice.⁸ Osnovi sumnje se moraju odnositi na konkretno lice kao pretpostavljenog izvršioca krivičnog djela, u smislu da predstavljaju izvore saznanja o činjenicama iz kojih proizilazi vjerovatnost, odnosno sumnja da je određeno lice izvršilo krivično djelo za koje zakon dopušta primjenu posebnih istražnih radnji.⁹

Posebnim istražnim radnjama se duboko zadire u neka od osnovnih prava i sloboda građana, kao što su to sloboda i tajnost komuniciranja.¹⁰ Stoga su zakonima o krivičnim postupcima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini¹¹ propisani strožiji zakonski uslovi za primjenu ovih radnji u odnosu na ostale procesne radnje. Tako je materijalni uslov za primjenu posebnih istražnih radnji postojanje osnova sumnje da je lice prema kojoj se te mjere

7 Grubač, M., (2008), Posebna ovlašćenja organa krivičnog gonjenja i ustavna prava i slobode građana, Zbornik radova „Demokratski nadzor nad primjenom posebnih ovlašćenja“, Beograd, 46.

8 Vidi: Tegeltija et al., 148 i 149.

9 Sijerčić-Čolić, H., (2008), 451.

10 Vidi: Milosavljević, B., (2008), Ovlašćenja policije i drugih državnih organa za tajno prikupljanje podataka: domaći propisi i evropski standardi, Zbornik radova, Beograd, 63.

11 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine – ZKPBiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 i 72/13); Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – ZKPRS („Službeni glasnik Republike Srpske” broj 53/12); Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH – ZKPFBiH („Službene novine Federacije BiH” br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14) i Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH – ZKPBDBiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH” br. 33/13 i 27/14).

određuju samo ili sa drugim licima učestvovalo ili učestvuje u izvršenju krivičnih djela: protiv integriteta Bosne i Hercegovine, protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, terorizma ili za koja se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, te se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano sa nesrazmjernim teškoćama.¹² Uvažavajući pravilo *nullus actus sine lege*¹³ posebne istražne radnje nije moguće proširiti na ostala djela koja nisu pobrojana u zakonu. Zakonodavac je na ovaj način, u skladu sa načelom srazmjernosti po kojem ograničenje osnovnih prava i sloboda mora biti srazmjerno težini izvršenog krivičnog djela, mogućnost određivanja posebnih istražnih radnji ograničio samo za najteža krivična djela.

Stav 2. člana 116. ZKPBiH vrši podjelu posebnih istražnih radnji na: a) nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija,¹⁴ b) pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, c) nadzor i tehničko snimanje prostorija, d) tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima, e) korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora, f) simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, g) nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela. Teorijski, radi se o dvije grupe posebnih istražnih radnji. U prvu grupu spadaju mjere tajne opservacije koje obuhvataju nadzor i tajno snimanje i praćenje, a u drugu grupu mjere prodora i infiltracije u kriminalne grupe. Neke od posebnih istražnih radnji mogu se odrediti i prema licu za kojeg postoje osnovi sumnje da izvršiocu krivičnog djela, odnosno od izvršioca krivičnog djela prenosi informacije u vezi s krivičnim djelom.

Određena pravila koja moraju biti uvažena prilikom odobravanja i primjene posebnih istražnih radnji su: (1) moraju uvijek biti predviđena zakonom za krivična djela propisana zakonom (načelo legaliteta), (2) postojanje određenog stepena sumnje da je lice izvršilo krivično djelo propisane težine, odnosno da je zajedno sa drugim licem (ili licima) učestvovalo u izvršenju takvog krivičnog djela (načelo srazmjernosti), (3) da ne postoji mogućnost da se na drugi način prikupe dokazi ili nesrazmjerne teškoće u njihovom prikupljanju (načelo supsidijariteta)¹⁵, (4) isključiva nadležnost sudske instance za

12 Up. odredbe člana 116. stav 1. ZKP BiH, člana 130. stav 1. ZKPF BiH, člana 234. stav 1. ZKPRS i člana 116. stav 1. ZKPBDBiH.

13 „Nema radnje krivičnog postupka bez zakona“. U krivičnom procesnom pravu ovo pravilo ima značenje načela zakonitosti kao u krivičnom materijalnom pravu.

14 Zakonito presretanje je u zakonskoj formulaciji određeno kao nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija.

15 Tužilac mora da iskoristi sve druge načine koje ima na raspolaganju da bi pribavio potrebne dokaze.

određivanje koja istovremeno zadržava i kontrolu zakonitosti postupka njihove primjene (načelo sudskog nadzora). Uz to, uz mjere prikrivenog istraživanja veže se i upozorenje da trajanje mjera mora biti vremenski ograničeno, kao i da moraju postojati posebno opravdani razlozi za produženje naložene mjere, te procesna sankcija o neupotrebljivosti prikupljenog materijala u dokazne svrhe tokom krivičnog postupka (ako je pribavljen nezakonito).

Formalni uslov je naredba sudije za prethodni postupak donesena na obrazloženi prijedlog tužioca¹⁶ koja treba da sadrži sve činjenične i pravno relevantne odrednice, na osnovu kojih se može kontrolisati zakonitost, ali i oportunitet provođenja posebnih istražnih radnji.¹⁷ Pravilo je da ova naredba mora biti u pisanoj formi, s tim što se izuzetno, ako se naredba ne može dobiti na vrijeme i ako postoji opasnost od odlaganja – može započeti sa izvršavanjem posebne istražne radnje i na osnovu usmene naredbe, ali se pisana naredba sudije za prethodni postupak mora pribaviti u roku od 24 sata.¹⁸

Za većinu pojedinih posebnih istražnih radnji predviđeni su i strogi zakonski rokovi za njihovo preduzimanje.¹⁹ Pri tome, zakonodavac se opredijelio za postepenost u njihovom određivanju i produžavanju. Tako se trajanje većine mjera određuje u trajanju od jedan mjesec, te se nakon toga (iz posebno važnih razloga) mogu produžavati u intervalima od po mjesec dana, ali je njihovo najduže trajanje određeno u okviru prekluzivnog roka od šest (nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjavanje podataka i nadzor i tehničko snimanje prostorija), odnosno tri mjeseca (tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima i nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela). Uz to, posebna istražna radnja, simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine je određena kao jednokratni akt, dok upotreba prikrivenih istražilaca i informatora nije vremenski ograničena. Podrazumijeva se da zbog specifičnosti ovih radnji njihov prestanak je moguć, ne samo istekom prekluzivnog roka, nego i iscrpljivanjem razloga zbog kojih su

16 Up. odredbe člana 118. stav 1. ZKPBiH, člana 132. stav 1. ZKPFBiH, člana 236. stav 1. ZKPRS i člana 118. stav 1. ZKPBDBiH.

17 Ristić, B., (2003), Neki aspekti primjene novog krivičnog zakonodavstva sa osvrtom na posebne istražne radnje, Zbornik radova „Reforma krivičnog zakonodavstva u Republici Srpskoj“, Banja Luka, 295.

18 Up. odredbe člana 118. stav 2. ZKPBiH, člana 132. stav 2. ZKPFBiH, člana 236. stav 2. ZKPRS i člana 118. stav 2. ZKPBDBiH. Vidi Petrović, B., (2003), Posebne istražne radnje, Sarajevo, Pravni savjetnik, (12), 23.

19 Up. odredbe člana 118. stav 3. ZKPBiH, člana 132. stav 3. ZKPFBiH, člana 236. stav 3. ZKPRS i člana 118. stav 3. ZKPBDBiH.

određene, kao i nastupanjem procesnih činjenica koje otklanjaju razloge zbog kojih su određene, kao npr. obustavljanje ili okončanje istrage.²⁰

Zakonodavac je zbog osjetljivosti materije predvidio da se nakon izvršene posebne istražne radnje i pribavljanja eventualnih dokaza izvrši kontrola od strane sudije za prethodni postupak, ali i tužioca. Naime, policijski organi koji su preduzimali posebne istražne radnje su obavezni dostaviti izvještaj tužiocu, koji na osnovu toga dostavlja izvještaj sudiji za prethodni postupak. Ovakva procedura predstavlja neki vid dvostepene kontrole.

2. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija

Ovom radnjom se ograničava pravo čovjeka na nepovredivost „telekomunikacijskog komuniciranja“ i pravo na privatnost i poštovanje privatnog života. Njena karakteristika je da se izvodi u realnom, odnosno u stvarnom vremenu odvijanja komunikacije (tzv. real time ili on line nadzor), odnosno vrši se presretanjem komunikacije u momentu dok komunikacija još traje, za razliku od klasičnih radnji dokazivanja koja se, po pravilu, izvode sa vremenskom distancom u odnosu na predmet dokazivanja.²¹ Ona podrazumijeva tajni nadzor²² i tehničko snimanje telefonskih razgovora, zatim nadzor nad upotrebom drugih sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu, kao i snimanje razgovora koji se vode spomenutim sredstvima. Mjesto nadzora i snimanja može biti stan ili prostorije koje nisu stan (npr. hotelska soba, kancelarija) i svako drugo mjesto na kome postoje tehnički uslovi za primjenu mjere. Predmet nadzora je telefon (privatni, službeni, javni) ili drugo sredstvo za komunikaciju, a predmet snimanja razgovor i pisana ili elektronska korespondencija, a u slučaju optičkih snimanja lica – predmeti i događaji. Policijski organi nemaju ovlaštenje za ulazak u stan da bi pripremili posebne tehničke uslove za prisluškivanje i snimanje, već nadzor i snimanje obavljaju u poštanskim i drugim preduzećima – korišćenjem tehnike koja u njima postoji.

Zakon nije ograničio ovu prikrivenu radnju s obzirom na sredstva, pa se ona odnosi na sva tehnička sredstva (stacionarna, mobilna, tonska, slikovna) komuniciranja na daljinu koja se koriste preko preduzeća za održavanje teleko-

20 Govedarica, M., (2010), Posebne istražne radnje, Istočno Sarajevo, Godišnjak Pravog fakulteta, (1), 254.

21 Tegeltija at al., 154.

22 „Nadzor“ nije samo eufemizam za prisluškivanje, već širi pojam, jer se staviti pod nadzor može i komunikacija koja se ne može prisluškivati (ona koja se obavlja drugim tehničkim sredstvima). Osim telefonskih, dolaze u obzir i drugi razgovori, ne samo oni što se vode drugim tehničkim sredstvima, već i razgovori uživo (npr. na ulici, na javnom skupu, sastanku i sl.).

munikacijskih usluga.²³ Na ovaj način se ograničava pravo na privatnost ne samo sumnjivih lica, već posredno i svakog drugog lica sa kojim osumnjičeni ostvaruje kontakt pomoću sredstava za telekomunikacije. Takođe, spomenuta radnja može se odrediti i prema trećem licu za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu krivičnog djela, odnosno od izvršioca krivičnog djela prenosi informacije u vezi s krivičnim djelom, odnosno da izvršilac koristi njeno sredstvo telekomunikacije.²⁴

Mjere nadzora i snimanja mogu da traju tri mjeseca i iz važnih razloga mogu biti produžene za još tri mjeseca. Nadzor i snimanje se moraju prekinuti i prije isteka roka određenog u naredbi sudije za prethodni postupka – kada prestanu razlozi za njihovu primjenu.

3. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjavanje podataka

Ova radnja ograničava bezbjednost i tajnost ličnih podataka kao jedno od osnovnih prava čovjeka. Suštinu ove radnje predstavlja omogućavanje slobodnog pristupa policije svim evidencijama, koje se vode automatizovano, što odudara od načela zaštite prava na privatnost građana i informatičko samoodređenje.²⁵ Ona se odnosi na upoređivanje ličnih podataka građana koji su obrađeni u odgovarajućim bazama podataka sa podacima i registrima koji se nalaze u okviru policijskih evidencija. Saznanja o licu (unesena u registar ličnih podataka) upoređuju se, dakle, sa drugim bazama podataka u kojima bi se sumnjivo lice moglo nalaziti. Tako dobijeni rezultat može dati više podataka o licu za koji se sumnja da je izvršilo određeno krivično djelo.

Ovo je metoda korišćenja podataka koji se nalaze u privatnim ili javnim bankama podataka, prema unaprijed utvrđenim kriminalističkim kriterijumima, i to u cilju otkrivanja osumnjičenog i pronalaženja drugih lica i predmeta. Sastoji se u automatskom pretraživanju identifikacionih podataka određenih lica koji imaju indicijalni značaj, odnosno sužavaju krug osumnjičenih ili upućuju na eventualnog izvršioca djela. Povezivanjem različitih banaka podataka i stvaranjem integralnih sistema podataka, otvara se i mogućnost pristupanja

23 Barašin, M., Hasanspahić, Č., Posebne istražne radnje: zakonito presretanje (zakonska regulativa), op. cit., 177.

24 Up. odredbe čl. 116. stav 3. ZKPBiH, člana 130. stav 3. ZKPFBiH, člana 234. stav 3. ZKPRS i člana 116. stav 3. ZKPBDBiH. Vidi: Čačković, D., (2011), Položaj i uloga ovlašćenih službenih lica u bosanskohercegovačkom krivičnom postupku, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, (1), 209.

25 Sačić, 111.

informacijama različite prirode (zdravstveno osiguranje, poresko stanje, bankovni računi, vojna obaveza, sudski postupci i sl.) o građanima i stvaranje kompletne slike o njihovoj ličnosti.²⁶

Pristup kompjuterskim sistemima označava skup različitih tehničkih sredstava i postupaka koji služe kako bi se iz jednog računarskog sistema prikriveno prikupili podaci putem zahvata provedenog iz daljine (preko elektronske mreže). Riječ je o elektronskom sistemu otvaranja računarskog sistema od strane državnih istražnih organa i elektronskom prenošenju podataka s kompjutera na kojem se mjera primjenjuje (korišćenjem posebnih forenzičkih računarskih programa).²⁷ Element koji je zajednički svim oblicima provođenja ove mjere i predstavlja glavno obilježje koje tu mjeru razlikuje od drugih oblika prikupljanja informacija, jeste upotreba posebnog forenzičkog računarskog programa²⁸ koji se instalira na informacijsko-tehnički sistem (kompjuter) na kojem se mjera provodi, a koji prikuplja i prenosi informacije s „inficiranog“ sistema licu koje upravlja tim računarskim programom.²⁹

Ova se istražna radnja označava i kao „rasterska potraga“³⁰, a njen naziv dolazi od riječi „raster“ što znači kontrolno obilježje. Pozitivna raster potraga koristi se za utvrđivanje kruga sumnjivih lica, polazeći od određenih registrovanih karakteristika. Negativna raster potraga isključuje iz dalje provjere određeno lice koje nije sumnjivo.³¹

Terminološki je potrebno praviti razliku između pojmova kompjuterskog pretraživanja i upoređivanja podataka. Tako, kompjutersko upoređivanje podrazumijeva da se unaprijed raspolaže izvjesnim podatkom, odnosno obilježjem koji se provlači i upoređuje sa drugim podacima iz određene baze sa ciljem da se između njih pronađu zajedničke karakteristike koje ih povezuju i čine sličnim ili istovjetnim. S druge strane, kompjutersko pretraživanje ili „data mininig“³² se sastoji u sagledavanju i analizi podataka sadržanih u određenim

26 Antonić, Mitrović, 46.

27 Ibid, 43.

28 U engleskom jeziku službeni tehnički naziv takve vrste računarskih programa jeste „remote forensic software“(RFS).

29 Antonić, Mitrović, 43.

30 Njem. Rasterfahndung.

31 Hasanspahić, S., (2009), Posebne istražne radnje i uslovi za njihovu primjenu prema zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, Travnik, Zbornik radova Fakulteta pravnih nauka, (2), 119.

32 Primjena metode „data mininig“ je u Sjedinjenim Američkim Državama svoj procvat dobila krajem 90-tih godina prošlog vijeka, a nakon terorističkog napada u Njujorku (11. septembra 2002. godine). Ona se naročito koristi u prevenciji kriminaliteta, odnosno u cilju predviđanja kriminalnog ponašanja određenog lica na osnovu analize cijelog niza podataka kao što su: operativne evidencije, modus operandi, policijske i obavještajne infomacije, prihodi, bankovni računi, kretanje, prelazak državne granice itd.

bazama sa ciljem da se u njima pronađu informacije koje na prvi pogled nisu vidljive, a odnose se na određeno lice, radnju ili proces.

U kontekstu djelatnosti suzbijanja kriminaliteta, ove baze podataka se mogu podijeliti na primarne i sekundarne. Primarne su one koje se formiraju i vode prvenstveno za potrebe kriminalističkih istraga i subjekata koje ih vode, dok se pod sekundarnim smatraju one koje se organizuju i kojima se upravlja za potrebe državne uprave, u privredi i zdravstvu, ali se u određenim slučajevima mogu koristiti i u kriminalističke svrhe. Tako se npr. u primarne baze podataka uobičajeno ubrajaju baze otisaka prstiju ili DNK profila učinilaca krivičnih djela, dok bi u sekundarne spadale baze podataka o novčanim transakcijama koje vode određene banke ili baze poreskih obveznika.³³

4. Nadzor i tehničko snimanje prostorija

Nadzor i tehničko snimanje prostorija ograničava jedno od osnovnih ljudskih prava – pravo na privatnost, poštovanje privatnog života, kao i druga prava koja se nadovezuju na to pravo. Iako se ova mjera može primjeniti samo prema osumnjičenom, ipak se njome ograničava pravo na privatnost i drugih lica koja ostvaruju kontakt sa osumnjičenim, bez obzira na to da li su u vezi sa predmetnim krivičnim djelom.³⁴ Radnja se sastoji u tajnom snimanju prostorija upotrebom akustičnih i (ili) optičkih tehničkih sredstava. U tehničkom smislu instrumenti ili uređaji za nadzor i tehničko snimanje prostorija se mogu instalirati van prostora koji se nadzire ili u unutrašnjosti određenog prostora što podrazumijeva tajni ulazak policijskih službenika u tuđe prostorije radi montiranja ovih sredstava. Po isteku ili obustavi nadzora i tehničkog snimanja prostorija, policija je obavezna na prikladan način iz prostorija ukloniti primjenjena tehnička sredstva.

5. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima

Ova radnja se u kriminalističkom smislu označava kao opservacija i predstavlja procesnu i kriminalističku radnju tajnog prikupljanja informacija metodom ličnog zapažanja. Sastoji se u tajnom osmatranju, izviđanju i praćenju određenih lica, vozila, objekata ili prostora s ciljem ostvarenja uvida i prikupljanja informacija o kriminalnim aktivnostima i identitetu nadziranih lica i predmeta.

33 Marinković, 445.

34 Sijerčić-Čolić, (2008), 457.

Tokom provedbe tajnog praćenja i tehničkog snimanja lica ili predmeta, policija koristi odgovarajuće tehničke uređaje za pozicioniranje, nadzor kretanja, prenos i snimanje audiosignala i videosignala.³⁵ Iako se i ova mjera može priijeniti samo prema osumnjičenom, ipak se njome, kao i kod nadzora i tehničkog snimanja prostorija, mogu obuhvatiti i treća lica. Ova radnja, pored represivnog, može ostvariti i preventivni efekat, odnosno njenom primjenom može se spriječiti izvršenje nekog drugog krivičnog djela, a može se doći i do podataka koji ukazuju na izvjesne sklonosti, navike i manire praćenog lica, utvrditi lica sa kojima praćeno lice dolazi u kontakt i stupa u vezu, kao i druge činjenice od značaja za sprečavanje određene kriminalne djelatnosti, ali i za razjašnjenje i dokazivanje krivičnog djela i otkrivanje učinioca.³⁶

Tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koje stoje u vezi sa njima, prema pravilima kriminalističke taktike, može biti stacionirano (posmatranje i nadziranje određenog lica, objekta koji koristi osumnjičeno lice) i mobilno (ako ovlašćeno službeno lice na odgovarajući način fizički slijedi ili prati lice).³⁷ Zavisno od predmeta nadgledanja, kao i načina na koji se ono realizuje, u okviru tajne opservacije, razlikujemo tajnu optičku (vizuelnu, video) i tajnu akustičnu (zvučnu, audio) opservaciju. Pri tome, primjenom savremenih tehničkih uređaja, tajna opservacija se često može realizovati i u audio-vizuelnom obliku. Tajna optička opservacija predstavlja diskretno vizuelno nadgledanje (posmatranje), neposredno ili pomoću tehničkih uređaja, određenih lica ili objekata (prostora), dok tajna akustička opservacija podrazumijeva nadzor i eventualno snimanje razgovora – usmeno izgovorenih rečenica, jednog ili više lica, bez njihovog znanja ili odobrenja. Predmet tajnog osmatranja su najčešće određeni kriminogeni objekti, odnosno kriminalna žarišta (mjesto u kojima se frekventno vrše krivična djela), ali i prostor na kome se okupljaju lica sklona kriminalnom ponašanju (kafé-barovi, kockarnice, kladionice, i sl.), dogovaraju o vršenju krivičnih djela ili u njima žive i rade (stan, radne prostorije).³⁸

6. Korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora

Prikriveni istražilac je policijski službenik koji djeluje u okviru tajnog ili prikrivenog policijskog djelovanja na način da se s promijenjenim identite-

35 Glušić, S., (2012), Posebne dokazne radnje, Zagreb, Policija i sigurnost, (3), 562.

36 Antonić, Mitrović, 51.

37 Sijerčić-Čolić, et al., 357.

38 Žarković, 147.

tom infiltrira u kriminalne krugove, te potom ovlaštena službena lica obavještava o djelovanju povjerene mu kriminalne grupe.³⁹ Određuje se na različite načine, kao policijski službenik koji istražuje i nastupa pod izmijenjenim identitetom, pri čemu može nastupati kao obični ili „prigodni“ tajni saradnik, odnosno kao tajni agent⁴⁰ posebno osposobljen za trajnije obavljanje složenih zadataka. U tom smislu, prikriveni istražilac prati i izvještava o aktivnostima, planovima, kretanjima i drugim stvarima onih koji pripadaju kriminalnoj grupi, a ta obavještenja su od značaja za krivični postupak. Upotreba prikrivenih istražilaca je inače složena i zahtjevna aktivnost zbog čega se traži posebna osposobljenost onih koji nastupaju u ovoj ulozi. Ova aktivnost se koristi po pravilu u složenim predmetima i tamo gdje se očekuje primjena ove mjere za duži vremenski period.

S obzirom na specifičnu ulogu prikrivenog istražioca i korišćenje dokaza prikupljenih ovakvom metodom, zakonom je propisano da prikriveni istražilac pri svom djelovanju ne smije zalaziti u kriminalnu zonu, tj. ne smije preduzimati aktivnosti koje predstavljaju podstrekivanje na izvršenje krivičnog djela. Ako su takve aktivnosti preduzete, ta okolnost isključuje krivično gonjenje podstrekivanog lica za krivično djelo izvršeno u vezi sa ovim radnjama.⁴¹ Međutim, teško je zamisliti infiltraciju u kriminalnu sredinu bez bilo kakvih primjena provokacije, odnosno navođenja s obzirom na to da infiltracija nužno podrazumijeva i određeni kriminalni kontakt čija je suština upravo u usmjerenju na zločin u cilju obezbjeđivanja dokaza.⁴² Ovo podstrekivanje treba posmatrati u krivičnoppravnom smislu, što znači da ovlašteno službeno lice kao prikriveni istražilac svojim radnjama ne smije uticati da se kod izvršioca krivičnog djela stvori ili učvrsti odluka za izvršenje krivičnog djela.⁴³ Drugim riječima, prikrivenom istražiocu se ne može nametnuti zahtjev apsolutne pasivnosti prilikom izvođenja ove posebne istražne radnje, nego se njegova aktivnost u odnosu na izvršioca mora kretati u granicama već stvorene i učvršćene odluke za izvršenje krivičnog djela. Dakle, ukoliko je kod izvršioca donesena definitivna odluka o izvršenju krivičnog djela i ukoliko on nije kolebljiv, te je izvršenje krivičnog djela samo stvar prilike i vremena, onda ne postoji radnja podstrekivanja.⁴⁴ U praksi postoje dvije varijante angažovanja

39 Sijerčić-Čolić, et al., 357.

40 Eng. undercover agent.

41 Up. odredbe člana 116. stav 5. ZKPBiH, člana 130. stav 5. ZKPFBiH, člana 234. stav 5. ZKPRS i člana 116. stav 5. ZKPBDBiH.

42 Antonić, Mitrović, 83.

43 Presuda Suda BiH, broj X Kž. 07/329 od 10. jula 2008. godine. Preuzeto 18.12.2014. sa web sajta www.sudbih.gov.ba/.../presude/.../Ramic_Sinisa_Dr...

44 Vidi: Tegeltija et al., 149 i 150.

prikrivenog istražioca: profesionalni prikriveni istražioc koji su posebno obučeni za taj posao i samo se njime bave tako da nisu angažovani na redovnim policijskim poslovima i redovni policijski službenik koji se samo privremeno i povremeno angažuje na poslove prikrivenog istražioca.⁴⁵

U širem smislu, pojam informator je kriminalističko-taktički zbirni pojam za niz kategorija lica kojima se policija, povremeno ili stalno, ali uvijek tajno, koristi za dobijanje informacija koje su kriminalistički važne, a odnose se na planirana ili počinjena krivična djela, njihove učinioce, saučesnike i sl.⁴⁶ Sva lica koja su izvor potencijalno korisnih informacija mogu se smatrati informatorima, bilo da su bliska kriminalnim krugovima ili pripadnici određenih zanimanja. Širi pojam informatora u pravilu obuhvata: informante, pouzdanike, provokatore, prikrivene istražioce (otkrivače) i prikrivene agente.⁴⁷ U užem smislu riječi informator je svako lice koje je spremno prikrivenom (tajnom) saradnjom sa policijom ili drugim istražnim organima angažovati se zbog otkrivanja i objašnjenja ili sprečavanja krivičnih djela.⁴⁸ Sve dostupne definicije pod ovim pojmom podrazumijevaju da su to lica koja su u bliskoj vezi s policijom i obično na raspolaganju u slučaju kad su policijskim organima potrebne njihove usluge. To su lica koja samoinicijativno saopštavaju policiji određene informacije koje prikupljaju iz kriminalnih sredina koje organima pravosuđa nisu dostupne. U načelu, to je svako lice koje je spremno da se prikrivenom saradnjom s policijskim organima angažuje u objašnjenju ili sprečavanju krivičnih djela.⁴⁹ U užem smislu informatore možemo podijeliti u dvije grupe: informator za pojedini slučaj (*ad hoc* informator) i stalni informator.⁵⁰

Zakoni o krivičnim postupcima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini izričito propisuju da se prikriveni istražilac može saslušati kao svjedok u krivičnom postupku.⁵¹ Međutim, iz razloga bezbjednosti ovih lica, ta mogućnost bi se trebala izbjegavati. Vrijednost prikrivenog istražioca i nije u pojavljivanju na sudu i svjedočenju o onome što je saznao svojom prisutnošću u

45 Vidi: Vodinelic, V., (1994), Problematika kriminalističko-taktičkih instituta – informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi, II dio, Beograd, Bezbjednost, (2), 177-188 i Škulić, (2003), 363.

46 Modly, Korajlić, 189.

47 Halilagić, N., (2012), Informator, Travnik, Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta „Vitez“, (3), 189.

48 Modly, Korajlić, 189 i 190.

49 Motivi za anonimnost su različiti: strah od osвете, želja da se ne zamjeri učiniocu krivičnog djela i dr.

50 Modly, 7.

51 Up. odredbe člana 122. ZKPBiH, člana 136. ZKPFBiH, člana 240. ZKPRS i člana 122. ZKPBDBiH.

kriminalnoj sredini, već upravo u usmjeravanju procesnih i kriminalističkih aktivnosti.⁵² S druge strane, ne bi se smjela ni isključiti mogućnost pojavljivanja prikriivenih istražilaca pred sudom, jer njihov svjedočki iskaz nije samo dokaz optužbe nego i odbrane, a s obzirom na to da saznanja prikriivenih istražilaca i prikupljeni podaci često mogu, upućujući sud na prave krivce, dovesti i do oslobođanja nedužnih.⁵³

Informator, za razliku od prikriivenog istražioca, nije policijski službenik i nema nikakvih policijskih ovlaštenja.⁵⁴ U kriminalističko-taktičkom smislu, informator je lice koje policija, povremeno ili stalno, tajno angažuje i koristi s ciljem dobijanja informacija o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu.⁵⁵ Objekat istraživanja kome pripada i institut upotrebe informatora jeste informacija.⁵⁶ Informator, kao i prikriiveni istražilac, djeluje na osnovu istih zakonskih uslova tako da ni on ne smije preduzimati aktivnosti koje bi predstavljale podstrekivanje na izvršenje krivičnog djela. Informatori su najčešće kriminalno aktivna lica, pa je uvijek potrebno voditi računa i o njihovom motivu za saradnju sa organima krivičnog gonjenja. Taj motiv može biti različit, počev od osвете ili lične netrpljivosti prema nekome i smanjenje konkurencije na ilegalnom tržištu ali je ipak najčešći motiv novac i želja za oslobođenjem od krivičnog gonjenja ili blažom kaznom.⁵⁷

U pogledu ove istražne radnje, zakon ne određuje vremenski okvir u kome se treba realizovati, jer vremensko ograničenje trajanja ove mjere može biti ozbiljna prepreka u njenoj uspješnoj primjeni. Naime, u literaturi se ističe da je za infiltraciju u kriminalne grupe ili zločinačke organizacije potrebno duže vrijeme koje se u nekim slučajevima može mjeriti i godinama. Prema nekim kriminalističkim iskustvima, prekratak rok za preduzimanje ove istražne radnje ne doprinosi ostvarenju njene svrhe.⁵⁸

52 Pavišić, B. i saradnici (2001), 336.

53 Krapac, 256.

54 Od informatora kao posebne istražne radnje treba razlikovati informanta kao tzv. prijateljsko-poznaničke ili operative veze koje ovlašćena službena lica redovno koriste u svom policijskom radu i od kojih se dobijaju informacije koje najčešće nisu takvog kvaliteta i kvantiteta da mogu prestatu u dokaze.

55 Smatra se da je najbolja policija ona koja ima najbolje informatore, te da bi njihovim uklanjanjem bila znatno oslabljena njena efikasnost (Modly, 12).

56 Halilagić, N., Informator, op. cit., 186.

57 Upotreba ovih informatora najviše dolazi do izražaja u SAD, pa se čak navodi da je na njima zasnovan čitav krivični sistem. Vidi: Natapoff, A., (2009), Snitching: Criminal Informants and the Erosion of American Justice. NYU Press, Forthcoming, Loyola-LA Legal Studies Paper No. 2009-39. (Preuzeto 30.12.2014. sa web sajta ssrn.com/abstract=1504133). Prema nekim procjenama, vlada SAD troši godišnje oko 100 miliona dolara za plaćanje informatorima, a predviđena je i mogućnost da im se plati postotak od vrijednosti imovine koja se zaplijeni na osnovu njihovih informacija. S druge strane, informatori imaju važnu ulogu i u donošenju pogrešnih presuda. Prema nekim istraživanjima u SAD, 2000. godine je 21 odsto pogrešnih presuda bilo zasnovano na svjedočenju informatora.

58 Sijerčić-Čolić, et al., 357 i 358.

7. Simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine

Simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine predstavljaju mjere koje se primjenjuju kod specifičnih krivičnih djela čije je otkrivanje povezano sa teškoćama (npr. krivična djela vezana za korupciju⁵⁹, trgovinu drogom i ljudima⁶⁰, oružjem i sl.).⁶¹ Da bi se ova istražna radnja mogla koristiti, potrebno je da policija raspolaže relevantnim informacijama o pripremi za izvršenje nekog od navedenih ili drugih krivičnih djela, gdje postoji mogućnost njihovog korišćenja.

Simulirani otkup se ogleda u kupovanju predmeta koji su rezultat krivičnog djela ili služe izvršenju krivičnog djela od strane policijskog organa ili drugog lica koje je za to pripremljeno od strane policijskog službenika. Najčešće operativne veze ili prikriveni istražilac (po odobrenju kriminalne organizacije) traži „kupca“, u dogovoru sa policijom, za krijumčarenu robu, kako bi se uzorci pojedinih vrsta robe ili manje količine robe prodavale bez otkrivanja od strane policije, koja najčešće i igra ulogu kupca, čime operativna veza i prikriveni istražilac ostvaruju veće povjerenje u kriminalnoj organizaciji, a policiji se omogućava da otkrije i dokaže kriminalnu djelatnost, kada procijeni da postoje najpovoljniji uslovi za presijecanje i hvatanje učinilaca i oduzimanje krijumčarene robe.⁶²

Simulirano davanje potkupnine je oblik koji se, npr. koristi u dokazivanju krivičnih radnji korupcije, odnosno krivičnih djela kod kojih postoji teškoća u dokazivanja s obzirom na to da se radnja najčešće odvija između dva lica.⁶³ Policijski organ ili drugo lice koje preduzima ove radnje ne podliježe krivičnoj odgovornosti ako se kreće u granicama naredbe sudije za prethodni postupak.

59 Ukupno je u BiH na svim nivoima u 2013. doneseno 147 presuda za korupcijska krivična djela, od kojih su 102 osuđujuće, naspram 36 oslobađajućih i devet odbijajućih presuda, što je generalno najlošiji rezultat pravosuđa otkako Transparency International Bosne i Hercegovine, uz podršku Fonda otvoreno društvo BiH provodi ovakva istraživanja. Analizom dostupnih podataka dolazi se do rezultata da je od ukupno 147 presuda, za krivična djela zloupotrebe službenog položaja i pronevjere u službi doneseno 103 presude, za primanja dara ili drugih oblika koristi sudovi su presudili u ukupno šest predmeta, a za krivično djelo protivzakonitog posredovanja sudovi u BiH izrekli su samo jednu, i to oslobađajuću presudu. Podaci Monitoringa ukazuju na drastičan pad u broju procesuiranih slučajeva za ova krivična djela, počevši od prijava tužilaštva, provedenih istraga, preko podignutih optužnica, do broja presuda.

60 Vidi: Kablar-Sarajlić, L., (2011), Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, Referentni materijal s osvrtnom na Bosnu i Hercegovinu, OSCE, Sarajevo, 11 i 12.

61 Sijerčić-Čolić, et al., 459 i 460.

62 Antonić, Mitrović, 106.

63 Sijerčić-Čolić, H. et al., 358.

Istovremeno, u okviru ovog učestvovanja nije dozvoljeno osumnjičeno lice podsticati na izvršenje krivičnog djela.

Ako se simulirani otkup sprovodi kao jednokratna radnja, onda je riječ o *buy-bust operation*⁶⁴ (kupi-uhapsi). Ova metoda podrazumijeva da se već po realizaciji prve ugovorene kupoprodaje (npr. narkotika) učesnici u transakciji lišavaju slobode. Ovo lišavanje slobode može izvršiti sam prikriveni istražilac ili po ugovorenom znaku lice biva lišeno slobode od strane istražilaca za podršku koji cijelo vrijeme prikriveno prate realizaciju ove metode.

Nakon što se izvrši simulirani otkup i potencijalni osumnjičeni liši slobode, a novac se pronade, u dosadašnjoj praksi tužilaštava u BiH javljao se problem šta uraditi sa tim novcem. Najčešće je novac ostajao u sudskom depozitu do pravosnažnosti presude, dok je u posljednje vrijeme, nakon potvrđivanja optužnice, a na prijedlog tužilaštva, sud donosio rješenje kojim se novac vraćao agenciji koja je obezbijedila novac.⁶⁵

Ova posebna istražna radnja se po pravilu konzumira jednokratnom upotrebom, a zahtjev za svaku narednu radnju protiv istog lica mora se ponovo zatražiti i sadržavati razloge koji opravdavaju njenu upotrebu. Iz prakse Tužilaštva BiH u slučaju da se desi da osumnjičeni, odnosno optuženi zadrže novac iz simulovanog otkupa za sebe, Pravobranilaštvo BiH je u obavezi da do okončanja dokaznog postupka postavi sudu imovinskopравни zahtjev u ime agencije koja je obezbijedila novčana sredstva.⁶⁶

8. Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela

Ova istražna radnja predviđena je Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta⁶⁷, pod nazivom „kontrolisana

64 The Dictionary of American Slang. Retrieved December 31, 2014, from Dictionary.com website: [http://dictionary.reference.com/browse/buy-and-bust operation](http://dictionary.reference.com/browse/buy-and-bust+operation).

65 Ovakva praksa postoji i u krivičnoprocesnim zakonodavstvima većine evropskih država.

66 Antonić, Mitrović, 111.

67 Radnju kontrolisane isporuke prvo je predvidjela Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci. Prema toj konvenciji, ova radnja sastoji se u nadziranju transporta droge, tako što policija ne preduzima odmah mjere prema transportu, odnosno licima koja vrše transport, kako bi došla do operativnih i dokaznih informacija o svim bitnim činjenicama konkretnog krivičnog djela u vezi sa opojnim drogama, kao što su podaci o licima koja vrše prevoz droge, izvoru snabdijevanja drogom, skladištu droge, putevima krijumčarenja droge, posrednicima, finansijerima, organizatorima i stvorila uslove za otkrivanje i lišavanje slobode učinilaca ove kriminalne djelatnosti. Prema odredbama Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, kontrolisana isporuka označava metodu kojom se dozvoljava da nelegalne ili sumnjive pošiljke izađu, pređu ili uđu na teritoriju jedne ili više država, uz znanje i pod nadzorom njihovih nadležnih organa, u cilju sprovođenja istrage i identifikovanja lica umiješanih u izvršenje krivičnog djela.

isporuka“ i predstavlja značajnu radnju za otkrivanje, razrješavanje i dokazivanje krivičnih djela krijumčarenja opojnih droga⁶⁸, oružja, municije, zlata, novca, kulturnih dobara, tehničke i druge vrijedne opreme. Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela se u kriminalističkoj teoriji naziva i propuštanje. Kod ove mjere nadziru se predmeti krivičnog djela, a njena svrha je otkriti ne samo pretpostavljene, odnosno poznate izvršioce krivičnog djela, već i one koji su povezani sa kriminalnim aktivnostima. Policija ne reaguje odmah. Cilj je da se dođe do konkretnih podataka i dokaza, te stvore povoljni uslovi za realizaciju, odnosno hapšenje učinilaca prilikom izvršenja djela.⁶⁹ Postojanje ove radnje ujedno je i razlog isključenja protivpravnosti za postupanje policijskih službenika, koji bi bez te mjere morali, na osnovu zakona, odmah reagovati i prijaviti postojanje krivičnog djela. U protivnom, bili bi izloženi krivičnom gonjenju zbog izvršenja krivičnog djela neprijavlivanja krivičnog djela i izvršioaca.

Dozvola o kontrolisanoj isporuci u sebi sadrži i mogućnost i obavezu stalne opservacije pošiljke, koja može da obuhvata tajni video, audio snimanje, tajno snimanje telefonskih razgovora, praćenje tokova novca, prikupljanje dokumentacije, saslušanje osumnjičenih, svjedoka, vještačenje različitih uzoraka i dr. Osnovno je pravilo prilikom kontrolisane isporuke da kada više ne postoji mogućnost za tajno opserviranje, akcija se prekida. U praksi je potrebno vrijeme za organizovanje akcije kontrolisane isporuke. Treba prikupiti potrebna odobrenja, angažovati ljude i tehniku, pokriti određeni prostor. S druge strane, krijumčari su vrlo fleksibilni u načinima krijumčarenja opojne droge, sakrivanju, predaji robe, plaćanju i zaštiti informacija.⁷⁰

Sama kontrola nezakonitog transporta u praksi se može ostvarivati na različite načine, zavisno od prevoznog sredstva kojim se transport realizuje i faktičkih mogućnosti za njegovo nadgledanje. Tako se sumnjiva ili nezakonita pošiljka može nadzirati od strane prikrivenih istražilaca inkorporiranih u kriminalnu grupu koja se bavi ilegalnim transportom ili informatora koji policijskim organima saopštavaju pravac njegovog kretanja i lica koja ga realizuju. Međutim, nad-

68 Statistički pokazatelji koji se vode u okviru entitetskih ministarstva unutrašnjih poslova i Policije Brčko distrikta BiH, pokazuju da je broj krivičnih djela u vezi sa zloupotrebom droga u BiH u 2013. godini u blagom padu u odnosu na 2012. godinu (za 5,65 odsto). Ovih 1.297 krivičnih djela, koliko ih je bilo u 2013. godini, počinilo je 1.420 lica, što je smanjenje za 100 lica ili 6,5 odsto. Od 1.420 prijavljenih lica, 42 odsto su recidivisti (597), dok je ova krivična djela počinilo 47 maloljetnih lica (3,31 odsto). Kada je u pitanju geografska rasprostranjenost ovih krivičnih djela, statistika pokazuje da se najviše krivičnih djela zloupotreba droge počini u Kantonu Sarajevo, 282 – 2, Sarajevo, Pravni fakultet, 308.

69 Petrović, B., (2004), Narkokriminal, Sarajevo, Pravni fakultet, 308.

70 Vujičić, A., (2008), Kontrolisana isporuka, Beograd, Revija za bezbjednost, Beograd, (7), 28.

zor i kontrola pošiljke se može preduzimati i sa distance, primjenom savremenih tehničkih uređaja za optički nadzor, osmatranje, orijentaciju ili pozicioniranje, poput GPS-a (Globalni pozicioni sistem - Global Positioning System).⁷¹

9. Zaključak

Svjedoci smo da učinioci krivičnih djela nastoje na sve moguće načine izbjeći pokretanje krivičnog postupka, a samim time i kažnjavanje za počinjeno krivično djelo. Između ostalih, zadatak zakonodavca jeste osujetiti učinioce krivičnih djela na način da zakonom propisuju i posebne istražne radnje. Cilj ovih radnji ogleda se u osiguravanju kvalitetnih i validnih dokaza koji će, u konačnici, dovesti do osuđujuće presude. Međutim, posebne istražne radnje, po svojoj prirodi, mogu duboko da zadiru u osnovna prava i slobode građana. Zato bi svaka država, koja je svoje temelje postavila na osnovne demokratske postulate kao što su pravna država i vladavina prava, morala da ima garancije efikasnosti i efektivnosti demokratskih institucija i njihovih subjekata.

U praksi policije i tužilaštva su poznati primjeri veoma kvalitetne primjene posebnih metoda i sredstava, ali i suprotni slučajevi. Ponekad se ne vodi dovoljno računa o neophodnosti prethodne detaljne pripreme izvršilaca za njihovu primjenu, metodima tajne primjene, potrebi čuvanja ljudskih prava i sloboda, problemu provociranja krivičnog djela i vremenskog ograničenja primjene, neophodnosti postojanja naredbe nadležnog organa i sl.

10. Literatura

- Antonić, V., Mitrović, D., (2012), Posebne istražne radnje, Sarajevo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.
- Babić, M., Filipović, L.J., Marković, I., Rajić, Z., (2005), Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija.
- Bejatović, S., (2014), Krivično procesno pravo, Beograd, Službeni glasnik Republike Srbije.
- Berg, B.L., (2008), Criminal investigation, New York, McGraw-Hill.
- Bošković, M., (1998), Kriminalistika – Metodika I, Beograd, Policijska akademija.

71 Milojković, B., Marinković, D. (2007). Sistemi za globalno pozicioniranje i njihov značaj u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela. Beograd, Nauka, bezbjednost, policija, (2), 56.

- Evans, C., (2009), *Criminal Investigations: Crime Scene Investigation*, New York: Infobase Publishing.
- Grubač, M., (2004), *Krivično procesno pravo – Uvod i opšti dio*, Beograd, JP Službeni glasnik.
- Grubač, M., (2004), *Krivično procesno pravo – Posebni dio*, Beograd, JP Službeni glasnik.
- Grubač, M., (2008), *Krivično procesno pravo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
- Žarković, M., (2010), *Kriminalistička taktika*, Beograd, Kriminalističko-policijska akademija.
- Korajlić, N., (2008), *Kriminalistička metodika*, Sarajevo, Fakultet kriminalističkih nauka.
- Korajlić, N., (2012), *Istraživanje krivičnih djela*, Sarajevo, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Kosović, J., Miletić, A., (2006), *Modul 1, Krivična oblast, Istražni postupak*, Sarajevo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.
- Krapac, D., (2003), *Kazneno procesno pravo*, Zagreb, Narodne novine.
- Krivokapić, V., (1997), *Kriminalistička taktika III*, Beograd, Policijska akademija.
- Marinković, D., (2010), *Suzbijanje organizovanog kriminala – specijalne istražne metode*, Novi Sad, Prometej.
- Mena, J., (2003), *Investigative Data Mining for Security and Criminal Detection*. Amsterdam, Holland: Butterworth Heinemann.
- Modly, D., (1993), *Osiguranje mjesta događaja*, Zagreb, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske.
- Modly, D., Korajlić, N., (2002), *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, Centar za kulturu i obrazovanje.
- Modly D., (1993), *Informatori*, Zagreb, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske.
- Newburn, T., Williamson, T., Wright, A., (2007), *Handbook of Criminal Investigation*. Devon: Willan Publishing.
- Pavišić, B. i saradnici, (2001), *Komentar zakona o krivičnom postupku*, Rijeka, Pravni fakultet.
- Pavišić, B., Modly, D., Veić, P., (2006), *Kriminalistika*, Zagreb, Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Sačić, Ž., (2001), *Organizovani kriminalitet*, Zagreb, Informator.
- Sijerčić-Čolić, H., (2008), *Krivično procesno pravo – Knjiga I, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

- Sijerčić-Čolić, H., (2008a), *Krivično procesno pravo – Knjiga II: Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M., (2005), *Komentari zakona o kaznenom/krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, Knjiga III*, Sarajevo, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija.
- Simović, M., (2005), *Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske*, Banja Luka.
- Tegeltija, M., Bužanin, O., Vranješ, N., Zgonjanin-Aničić, M., Milanović, D., Sijerčić-Čolić, H., Helić, V., (2006), *Modul 2 krivična oblast: postupak optuženja i glavna rasprava*, Sarajevo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.
- Škulić, M., (2008), *Krivično procesno pravo – opšti dio*, Beograd, Pravni fakultet.
- Škulić, M., (2007), *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, Službeni glasnik.
- Škulić, M., (2003), *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Beograd, Dosije.

Academician Miodrag N. SIMOVIĆ
Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka,

**SPECIAL ENQUIRIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA:
TERM, IMPLEMENTATION CONDITIONS AND TYPES**

Special enquiries represent special methods in criminal proceedings based not only on usage of certain techniques but also in application of specific means, actions and measures, which makes these methods specialized giving them specific operational dimension. As a form of covered up police action, they are part of operational action involving violation of privacy of an individual, and can also endanger third participants or open possibilities for possible abuse of justice or even criminalisation of police activities. Because they are used without the awareness of persons or organisations, they are at the same time methods used to covertly collect information.

In the year of 2003. Criminal-procedural legislature of Bosnia and Herzegovina introduces special enquiries that while being used as special methods with purpose to repress complex forms of crime temporarily limit basic rights and freedom of a person. They increase efficiency of authorities in criminal procedure in detecting the most serious criminal act and especially those of organised crime. Also, they are being used with the purpose of preventing crime – securing timely and quality information concerning planning and organisation of criminal acts.

Key words: *telecommunication recording, technical surveillance of premises, secret tracking, computers systems, and surveillance transportation.*